

KODĖL SUNKU SUPRASTI SPENCERIO ETIKĄ?

Anglų filosofas ir socialinis teoretikas Herbertas Spenceris (1820–1903) sukūrė unikalią milžinišką filosofinę mokslinę biologinių ir socialinių reiškinių aiškinimo teoriją, kuri išdėstyta jo dešimties tomų veikalė, pavadintame *Sintetinės filosofijos sistema*, – tai sudaro maždaug pusę jo kūrybinio palikimo. Tos sistemos kūrimo tikslas buvo paaiškinti ir integruoti į visumą visas biologinio, psichologinio bei socialinio-politinio gyvenimo formas. Siekta *laissez-faire* ekonomikos pagrindų sujungti biologinės bei socialinės evoliucinės raidos aiškinimus ir etiką (taip, kaip jis ją suprato) į vientisą teorinę konstrukciją¹.

¹ Galima nurodyti tokius pagrindinius veikalus norintiems susipažinti su šio Lietuvoje nepakankamai žinomo autoriaus pažiūrų sistema.

Perrin, R. G. *Herbert Spencer: A Primary and Secondary Bibliography* (Garland Reference Library of the Humanities). N.Y.a.o: Routledge, 1993. Šiame 1024 puslapių veikalė autorius referuoja visus Spencerio spausdintus darbus (daugiau kaip 80 pozicijų) ir per 1800 knygų bei straipsnių apie Spencerį anglų kalba nuo XIX a. vidurio iki šių dienų.

Taylor, M. W. *The Philosophy of Herbert Spencer*. London: Continuum, 2007. Vienas žymiausių šiuolaikinių Spencerio tyrinėtojų pateikia išsamiai jo filosofinių bei politinių požiūrių raidos analizę.

Taylor, M. W. *Men versus the State: Herbert Spencer and Late Victorian Individualism*. Oxford: Oxford University Press, 1992. Ši Oksfordo universitete apgintos disertacijos pagrindu parašyta knyga apie *Individualistų* judėjimą – apibūdina Spencerį ir jo žymiausių sekėjų.

Spencerio įnašas į sociologiją išsamiausiai aptartas knygoje: Turner, J. H. *Herbert Spencer: A Renewed Appreciation*. Sage Publications, 1895.

Naujausia „Acumen Publishing“ leidyklos (www.acumenpublishing.co.uk) 2014 metų kovą numatoma išleisti knyga, skirta Spencerio paveldui ir įtakai įvertinti metafizikoje, epistemologijoje, biologijoje, sociologijoje, politikos moksluose (klasikinis liberalizmas bei

Pagrindinis Spencerio veikalas, skirtas etikai, yra *Etikos principai*². Galutiniu pavidalu jis buvo išleistas 1897 metais. Šio veikalo rašymas ir leidyba vyko atskiromis dalimis, Spenceriui kuriant savo sistemą ir rašant kitus, daugiausia sociologinius, savo veikalus. Pirmoji dalis *The Data of Ethics* (*Etikos duomenys*, kurios pirmas skyrelis yra pateikiamas skaitytojo vertinimui) pasirodė 1879 metais, antroji (*The Inductions of Ethics*) ir trečioji (*The Ethics of Individual Life*) dalys, kurios kartu su minėta pirmąja sudaro pirmą *Etikos principų* tomą, pasirodė 1892 metais. Ketvirtoji dalis (*The Ethics of Social Life: Justice*) kaip atskira knyga pirmą kartą buvo išleista 1891 metais. Penktoji (*The Ethics of Social Life: Negative Beneficence*), šeštoji (*The Ethics of Social Life: Negative Beneficence*) ir perleista ketvirtoji dalys buvo įtrauktos į 1897 metų leidimą. Tokio chaotiško dalių leidimo pagrindinė priežastis buvo Spencerio baimė, kad dėl savo sveikatos problemų

individualizmas), pedagogikoje, grožinėje literatūroje ir t. t.: *Herbert Spencer: Legacies* (Ed. by M. Francis & M. Taylor) (ISBN: 1844655873). Penktasis knygos skyrius (John Skorupski. Spencer and the moral philosophers: Mill, Sidgwick and Moore) bus skirtas Spencerio etinių požiūrių analizei.

Vienas Spencerio veikalas buvo išleistas ir lietuvių kalba: Herbertas Spenceris. *Proto, doros ir kūno auklėjimas* (vertė Antanas Kasakaitis). Kaunas: Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisija (Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos leidinys), 1927.

² Spencer, H. *The Principles of Ethics*. New York: Appleton, 1897. Jį galima rasti internete: pirmas tomas <http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1882>, antras tomas <http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=334&Itemid=99999999>.

jis gali nespėti parašyti visos knygos, ir todėl pirmiausia stengėsi parašyti ir paskelbti tas dalis, kurias laikė pačiomis svarbiausiomis, – tai pirmąją ir ketvirtąją. Etika Spenceriui turėjo būti galutinė, baigiamoji jo *Sintetinės filosofijos sistemos* dalis.

Pagrindines Spencerio sistemos tezes trumpai būtų galima referuoti taip: egzistuoja tokios universalios taisyklės / dėsniai (juos Spenceris aiškina savo darbe *First Principles*), kurie reikalingi norint paaiškinti visų fenomenų veikimą visuose esybės organizacijos lygiuose (fiziniai / gamtiniai procesai, organiniai ir superorganiniai, t. y. socialiniai, reiškiniai). Tačiau kiekvienas analizės lygmuo – negyvosios gamtos, biologinis, psichologinis, socialinis, etinis – turi specifinius, tik jam būdingus veikimo būdus. Visur vyksta **evoliuciniai** ir **devoliuciniai** procesai (devoliucija / dissoliucija – skaidymasis, išsiformavimas). Evoliucijos metu formuojasi naujos struktūros (*agregatai*, kalbant Spencerio terminologija), kurios sudėtingėja, diferencijuojasi ir integruojasi. Devoliuciniai procesai vyksta priešinga linkme. Reikia pasakyti, kad Spenceris (ypač vėlyvasis) greičiau yra ciklinių procesų filosofas, o nėra tik vienalinijinio, kaip kartais komentatorių aiškinama, progresyvaus vystymosi apologetas.

Kodėl sunku analizuoti ir suprasti Spencerio etiką? Todėl, kad, norint ją tinkamai suvokti, prieš pradėdant skaityti jo moralistikos veikalus reikia būti pakankamai susipažinus bent su jo bendrąja evoliucijos teorija (jo „sinergetika“) ir su jo sociologija, ypač karingųjų (*militant*) ir gaminančiųjų (*industrial*) visuomenių tipologija.

Ką, Spencerio nuomone, reikia padaryti etikoje? Pirmiausia, reikalingas *moraliai teisingos elgsenos (right conduct) taisyklių nustatymas / pagrindimas (establishment)*

*moksliniu pagrindu (on a scientific basis)*³. Senosios religinės įsakymų ir draudimų moralinės sistemos praranda reikšmę, todėl antgamtinę etiką (*supernatural ethics*) turinti pakeisti labiau prisitaikiusi, tinkamesnė reguliuojanti sistema (*fitter regulative system*).

Kiekvienas mokslas pradeda nuo stebėjimų kaupimo, vėliau jis imasi empirinių apibendrinimų, o dar vėliau pasiekia racionalių apibendrinimų stadiją. Tada jis tampa išvystytu mokslu. Toks kelias laukia ir etikos⁴. Tačiau čia reikalingas paprastesnių mokslų parengiamasis darbas – norint kurti etiką, pasak Spencerio, reikia jau gerai žinoti **fizikinio** lygio ar požiūrio aspektus (pvz., kad moraliniai principai negali „peršokti“ fizinių dėsnių (būtinumų), reikalingas **biologinis** požiūris (pvz., kaip vyksta evoliuciniai procesai), **psichologinis** požiūris (pvz., kaip jausmai, emocijos bei intelektas veikia moralinę elgseną, kaip primityvūs jausmai turi būti kontroliuojami sudėtingesnių jausmų), o ypač – **sociologinis** požiūris, kuris apima tam tikrą pasiektą visuomenės raidos stadiją (jų Spenceris išskiria penkias) ir visuomenės tipą – *karingoji* ar *gaminančioji* daro įtaką moralės būklei – *gaminančios* visuomenės augimas keičia socialinę organizaciją, joje egoizmas ir altruizmas sukuria tokią dermę, kuri padaro galimą laisvę ir Spencerio vadinamąją *absoliučią etiką*, atsirandančią tik taikos sąlygomis).

Todėl Spencerio etika yra jo žinių sintezės sistemos dalis ir ta prasme reikia suprasti jo programinį teiginį iš pateikiamo vertimo: *Visai kaip norėdami pilnutinai suprasti elgesio dalį, kuria užsiima etika, turime studijuoti*

³ Spencer, H. 1978. *The Principles of Ethics*. Indianapolis: Liberty Classics, 1978, vol. 1, Preface to Part 1: 32.

⁴ Plačiau žr.: *The Data of Ethics*, ch. 4, § 22a: 94–95.

žmogaus elgesį kaip visumą, lygiai taip pat, norėdami suprasti žmogaus elgesį kaip visumą, turime jį tirti kaip dalį dar didesnės visumos, kurią sudaro gyvų būtybių apskritai elgesys (Etikos duomenys, 1 skyrius, § 2).

Šiaip ar taip, galima tik pasveikinti filosofinio teksto vertimų seminaro dalyvius, kurių iniciatyva paskatins besidominčius etikos problemomis atkreipti dėmesį į šį sudėtingą ir Lietuvoje vis dar mažai tyrinėtą autorių.

Romualdas Kacevičius

Mykolo Romerio universiteto

Politikos mokslų katedra